

Stanisław Lis

Transcendentalność a empiria

Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 5,
343-348

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Stanisław Lis

TRANSCENDENTALNOŚĆ A EMPIRIA

1. Wstęp

Na niemieckim rynku wydawniczym, ukazała się książka pod tytułem: *Gerechtigkeit als Tausch? Auseinandersetzungen mit der politischen Philosophie Otfried Höffes*, której redaktorem jest W. Kersting¹. Książka ta jest zbiorem artykułów², które mogą stanowić wprowadzenie do myśli filozoficznej³ O. Höffego⁴ oraz próbę oceny tej myśli.

---

¹ Frankfurt am Main 1997.

² W. Kersting, Herrschaftslegitimation, politische Gerechtigkeit und transzendentaler Tausch. Eine kritische Einführung in das politische Denken Otfried Höffes, s. 11-60; V. Gerhardt, Das wiedergewonnene Paradigma. Otfried Höffes moderne Metaphysik der Politik, s. 61-95; B. Ludwig, Hobbes-Kant-Höffe. Eine Renaissance des Naturrechtsdenkens?, s. 96-149; U.J. Wenzel, «Metaphysik ohne Metaphysik»? Unsystematische Überlegungen zur Systematik der Kant - Interpretation Otfried Höffes, s. 150-185. K.Günther, Kann ein Volk von Teufeln Recht und Staat moralisch legitimieren? Otfried Höffes Beitrag zum Neo-Naturrecht, s. 186-224; H. Brunkhorst, Die Kontingenz des Staates, s. 225-242; M. Kettner, Otfried Höffes transzendental-kontraktualistische Begründung der Menschenrechte, s. 243-283; P. Koller, Otfried Höffes Begründung der Menschenrechte und des Staates, s. 284-305; J. Nida - Rümelin, Gerechtigkeit bei John Rawls und Otfried Höffe. Ein Vergleich, s. 306-320; N. Hoerster, Ein philosophischer Sieg über den Rechtspositivismus?, s. 321-330.

³ O. Höffe opublikował następujące książki: *Praktische Philosophie. Das Modell des Aristoteles*, München 1971; *Strategien der Humanität. Zur Ethik öffentlicher Entscheidungsprozesse*, Freiburg-München 1975; *Ethik und Politik. Grundmodelle und-probleme der praktischen Philosophie*, Frankfurt am Main 1979; *Sittlich - politische Diskurse. Philosophische Grundlagen. Politische Ethik. Biomedizinische Ethik*, Frankfurt am Main 1981;

2. Höffeego myśl filozoficzna

Do głównych zagadnień, którymi zajmuje się Höffe należą: filozofia praktyczna, antropologia polityczna, prawa człowieka, sprawiedliwość polityczna oraz prawo natury. Te zagadnienia u niego łączą się ze sobą w jedną całość w problemie, jaki on sobie postawił. Ten problem tkwi w następującym pytaniu: jak możliwa jest nowa teoria sprawiedliwości? - ponieważ Rawlsa teoria sprawiedliwości⁵ da się zinterpretować o wiele głębiej z tego powodu, że trzeba uwzględnić oprócz kooperacji także element konfliktowy w politycznej naturze człowieka. Tak postawiony problem dotyczący możliwości zbudowania nowej teorii sprawiedliwości u Höffeego - generuje inny punkt wyjścia niż u Rawlsa (deontologizm kontra utylitaryzm). Wedle Höffeego punktem wyjścia w budowaniu teorii sprawiedliwości powinna być krytyka: anarchizmu, pozytywizmu prawnego i Rawlsa teorii sprawiedliwości.

Anarchizm i pozytywizm prawny zawierają negację sprawiedliwości w imię różnych racji. Zwolennicy anarchizmu odrzucają sprawiedliwość i państwo w imię wolności jednostki. Natomiast zwolennicy pozytywizmu prawnego odrzucają sprawiedliwość w imię państwa i prawa pozytywnego. Między tymi kierunkami istnieje antynomia dotycząca kwestii istnienia państwa. Wobec tego powstają pytania: jaka jest polityczna natura człowieka?, czy istnieje uprzednie w stosunku do prawa pozytywnego pojęcie sprawiedliwości?

Höffe, po przebadaniu problemów zawartych w tych dwóch pytaniach, daje odpowiedź, że w politycznej naturze człowieka istnieje dominacja

---

Den Staat braucht selbst ein Volk von Teufeln. Philosophische Versuche zur Rechts- und Staatsethik, Stuttgart 1988; Politische Gerechtigkeit: Grundlegung einer kritischen Philosophie von Recht und Staat, Frankfurt am Main 1989; Kategorische Rechtsprinzipien. Ein Kontrapunkt der Moderne, Frankfurt am Main 1990; Gerechtigkeit als Tausch? Zum politischen Projekt der Moderne, Baden-Baden 1991; Etyka państwa i prawa, tłum. Cz. Porębski, Kraków 1992; Moral als Preis der Moderne. Ein Versuch über Wissenschaft, Technik und Umwelt, Frankfurt am Main 1993; Immanuel Kant, tłum. A.M. Kaniowski, Warszawa 1994; Aristoteles, München 1996; Vernunft und Recht. Bausteine zu einem interkulturellen Rechtsdiskurs, Frankfurt am Main 1996.

⁴ O. Höffe urodził się w 1943 r. w Leobschütz (obecnie Głubczyce k. Wrocławia). W latach 1964-1970 studiował filozofię, historię, teologię i socjologię w Münster, Tübingen, Saarbrücken i München. Od 1979 do 1992 r. był profesorem etyki i filozofii społecznej w uniwersytecie we Freiburgu w Szwajcarii. Od 1992 r. pracuje jako profesor filozofii w uniwersytecie w Tübingen.

⁵ J. Rawls, Teoria sprawiedliwości, tłum. M. Panufnik, J. Pasek, A. Romaniuk, Warszawa 1994.

konfliktu przed kooperacją (za T. Hobbesem wbrew Platonowi i Arystotelesowi)⁶, natomiast prawa pozytywnego nie można sformułować bez uprzedniego, do tego prawa pojęcia sprawiedliwości⁷. Tę sprawiedliwość nazywa Höffe sprawiedliwością oryginalną lub pierwotną, a rzadziej wymienną⁸. Idąc tropem tych wyników przeprowadza on następnie krytykę teorii sprawiedliwości Rawlsa i wyprowadza z niej kilka postulatów, które mają służyć za wskazówki w budowaniu nowej teorii sprawiedliwości. Tę teorię należy oprzeć na: filozofii praktycznej⁹, I. Kanta teorii etycznej¹⁰, zdobyczach utylitaryzmu¹¹, klasycznej teorii umowy społecznej¹². Poza tym, nową teorię sprawiedliwości należy budować w kontekście legitymizacji prawa i państwa (przymusu, władzy), ponieważ człowiek w swej politycznej naturze jest istotą bardziej konfliktorodną aniżeli kooperującą.

Te przesłanki i postulaty sprowadzają się u Höffego do sformułowania pojęcia filozofii praktycznej. To pojęcie określa on - przynajmniej takie są jego intencje - w oderwaniu od filozofii teoretycznej w rozumieniu arystotelesowskim. Höffe w pojęciu filozofii praktycznej broni przyporządkowania polityki etyce (wbrew N. Machiavellemu). Rdzeniem tej filozofii jest tak zwana metafizyka relatywna. Ta metafizyka to połączenie czystego a priori i nieczystego a priori, to znaczy zależnego od doświadczenia empirycznego¹³. Oznacza to, że Höffe w ostateczności nie uwolni się od danych empirycznych w formułowaniu swego stanowiska w kwestii poszukiwania możliwości zbudowania nowej teorii sprawiedliwości, mimo swego postulatu, który generuje rozwiązanie deontologiczne w znaczeniu kantowskim (transcendentalność).

Dwie podstawowe dziedziny filozofii praktycznej, polityka i etyka, są obciążone ową metafizyką. Owo obciążenie oznacza deontologiczne (transcendentalne) uzasadnienie norm moralnych, czyli działający podmiot jest

⁶ O. Höffe, *Politische Gerechtigkeit...*, s. 191-377.

⁷ Tamże, s. 113.

⁸ Tamże, s. 407.

⁹ O. Höffe, *Ethik und Politik...*, s. 183-184.

¹⁰ Tenże, *Immanuel Kant*, s. 207-209.

¹¹ Tenże, *Kategorische Rechtsprinzipien...*, s. 160, 366.

¹² Tenże, *Politische Gerechtigkeit...*, s. 21-28.

¹³ Tenże, *Kategorische Rechtsprinzipien...*, s. 115; I. Kant, *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki, która będzie mogła wystąpić jako nauka*, tłum. B. Bornstein, wyd. 2, Warszawa 1993, s. 179-180.

równocześnie autorem i wykonawcą owych norm. Jakie są konsekwencje takiego stanowiska? Mianowicie takie, że Höffe w ostateczności zawiesza sprawiedliwość oryginalną w sensie tradycyjnego *suum cuique reddere*, a przyznaje obiektywne znaczenie sprawiedliwości politycznej (rozdzielczej). Ta ostatnia kategoria sprawiedliwości formułowana jest u niego na gruncie szeroko rozumianego konsensusu społeczno-politycznego. Zasadą tej sprawiedliwości jest dystrybutywna korzyść wszystkich stron umowy, czyli maksymalizacja korzyści własnych¹⁴. Analogicznie do sprawiedliwości politycznej wszelkie normy moralne byłyby konstruowane przez partnerów umowy społecznej. Skoro tak, to jego stanowisko generuje relatywizm etyczno-prawny i naturalizm. Höffe osłabia ten relatywizm i naturalizm poprzez przyjęcie praw człowieka¹⁵, kategorycznego imperatywu prawa i państwa¹⁶, i prawa natury (prawa rozumu)¹⁷ za podstawy sprawiedliwości politycznej.

3. Próba oceny myśli filozoficznej u Höffego

To, co charakterystyczne dla jego myśli filozoficznej, skoncentrowanej głównie na zagadnieniu poszukiwania możliwości zbudowania nowej teorii sprawiedliwości, polega głównie na powrocie do filozofii praktycznej Kanta¹⁸, który staje się dla Höffego nauczycielem w trudnej sztuce filozofowania. Jednak Höffe nie idzie za Kantem bezkrytycznie, lecz odwołuje się do takich myślicieli jak: Platon, Arystoteles, T. Hobbes, J.J. Rousseau, J. Bentham, J.S. Mill, H. Kelsen, J. Rawls, N. Luhmann i innych. Höffe uprawia filozofię w duchu kantyizmu, ale otwarty jest na inne kierunki filozoficzne, a głównie na utilitaryzm. Ten ostatni kierunek jest ważny u niego z tego względu, że wykorzystuje on jego zdobycze do określenia swego stanowiska w kwestiach dotyczących głównie możliwości zbudowania nowej teorii sprawiedliwości.

---

¹⁴ O. Höffe, *Ethik und Politik...*, s. 447.

¹⁵ Tenże, *Sittlich - politische Diskurse...*, s. 102.

¹⁶ Tenże, *Politische Gerechtigkeit...*, s. 77.

¹⁷ Tenże, *Vernunft und Recht...*, s. 21.

¹⁸ J. Habermas, Otfried Höffes politische Fundamentalphilosophie. Grenzen des vernunftrechtlichen Normativismus, „Politische Vierteljahresschrift” 30(1989), z. 2, s. 321.

Skoro Höffe wyraźnie opowiada się za kantyzmem jako za swą szkołą filozoficzną, to jego rozwiązania idą w kierunku deontologicznym (transcendentalnym)¹⁹. Dotyczy to głównie: kwestii sprawiedliwości, uzasadnienia norm moralnych i praw człowieka. Wyraźnie deontologiczne stanowisko w tych kwestiach wskazuje na to, że Höffe występuje przeciw relatywizmowi etyczno-prawnemu, pozytywizmowi prawnemu, akognitywizmowi etycznemu itp. Z takim jego stanowiskiem łączy się jednak zagadnienie, które dotyczy wzajemnej relacji transcendentalności i empirii. Rozwiązanie deontologiczne w duchu kantowskim generuje bowiem istnienie świata transcendentalnego, to znaczy niezależnego od doświadczenia empirycznego. Istnienie tego świata trzeba najpierw uzasadnić. Tego uzasadnienia brak u Höffego. To oznacza, że istnienie transcendentalnego świata jest u niego postulatem. Wobec tego, jakiegokolwiek rozwiązania odwołujące się do tego świata będą miały charakter wybitnie hipotetyczny i życzeniowy. Höffe, jak się wydaje, dąży do rozwiązań deontologicznych, to znaczy niezależnych od doświadczenia empirycznego, ale w ostateczności odwołuje się do tego doświadczenia. Ten moment w jego filozofii jest najtrudniejszy do jednoznacznej oceny i rozstrzygnięcia.

W tej perspektywie stawiane są mu między innymi następujące zarzuty: dualizm transcendentalności i empirii²⁰, dwuznaczność w politycznej naturze człowieka (prymat konfliktu przed kooperacją)²¹, brak uzasadnienia sprawiedliwości oryginalnej i sprawiedliwości politycznej (społecznej)²² i praw człowieka²³, ukryta obrona metafizyki teoretycznej²⁴, dwuznaczność w pojęciu prawa natury, brak jednoznacznego określenia podmiotu polityki i prawa²⁵, predylekcja do pozytywizmu prawnego²⁶. To oznacza, że nie przewyciężył on relatywizmu etyczno-prawnego.

---

¹⁹ K. Günther, *Kann ein Volk von Teufeln...*, s. 199; H. Brunkhorst, *Die Kontingenz des Staates*, s. 226-227.

²⁰ M. Kettner, *Otfried Höffes transzendental - kontraktualistische...*, s. 253-254.

²¹ V. Gerhardt, *Das wiedergewonnene Paradigma...*, s. 94-95.

²² W. Kersting, *Herrschaftslegitimation...*, s. 55-60.

²³ M. Kettner, *Otfried Höffes transzendental-kontraktualistische...*, s. 272-276; W. Kersting, *Herrschaftslegitimation...*, s. 54.

²⁴ U.J. Wenzel, *Metaphysik ohne Metaphysik?...*, s. 150-185.

²⁵ V. Gerhardt, *Das wiedergewonnene Paradigma...*, s. 92.

²⁶ N. Hoerster, *Ein philosophischer Sieg...*, s. 321-330.

4. Zakończenie

Höffego myśl filozoficzna jest trudna do interpretacji i jednoznacznej oceny. Głównym źródłem owej trudności jest: z jednej strony Kant i interpretacja jego filozofii przez Höffego, a z drugiej odwoływanie się filozofa z Tübingen do zdobyczy utilitaryzmu, co generuje w ostateczności dualizm transcendentalności i empirii. Höffe zatem jawi się raz jako deontolog (prawa człowieka, sprawiedliwość oryginalna, prawo natury), a raz jako empirysta (polityczna natura człowieka, sprawiedliwość polityczna). Wydaje się, że jednoznaczna ocena jego poglądów będzie możliwa wtedy, gdy zostanie rozstrzygnięta, głównie u Kanta, filozoficzna kwestia relacji między transcendentalnością a empirią i odwrotnie.

Ks. Stanisław Lis